

دانشگاه تهران
 دانشکده بهداشت
 پایان نامه

برای دریافت درجه فوق لیسانس علوم بهداشتی (M. S. P. H)

دوره آموزش بهداشت

موضوع :

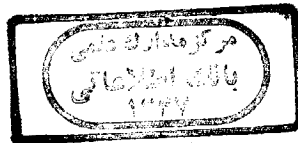
بررسی اثرات آموزشی سپاهیان بهداشت
 در چند روستای کشور

پروفسور استاد محترم جناب آقای دکتر ساروخانیان

نگارش

حمید کهنه شهری

سال ۱۳۴۹ - ۱۳۴۸

تقدیم به :

استاران ارجمند که زحمت آموزش مرا بعهده
داشتند

۱۱۷ ✓

تشکر

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر ساروخانیان که با قبول این رساله تحقیقاتی موافقت فرمودند و مشتوق اینجانب در اینکار که اغلب برای ما دانشجویان کمی مشکل و ناآشنا است شدند سپاس می‌گزارد لکن نظر براینکه در همان آغاز کار بعلت مسافرت چند ماهه‌ای که در پیش داشتند و از طرفی میبایستی در اینکار که بیشتر با آمار سروکار داشت استان محترم آمار راهنماییم باشند از اینرو در غیاب ایشان از راهنمایی‌های ارزنده جناب آقای دکتر وارثکس نه‌پتیمان استاد محترم آمار و مدیر گروه آمار زیستی و بهداشتی دانشگاه تهران برخوردار شدم و با وجود گرفتاریهای علمی و درسی که شبانه روز وقت ایشانرا بخود اختصاص داده است لطف فرمودند و از ابتدای کار با صمیمیت از راهنمایی نسبت باینجانب دریغ نداشتند. ضمناً در غیاب ایشان از همکاری و راهنماییهای سودمند آقای کمالی کارمند فنی تحقیق گروه آمار زیستی و بهداشتی دانشکده بهداشت که در رسمت خود فردی لایق و ساعی هستند بهره مند شدم.

اولین قدم شروع این رساله تهیه پرسشنامه تحقیقاتی بود که با راهنمایی وقت جناب آقای دکتر شمیمیا معاونت آموزش شیرنامه ریزی سازمان سپاه بهداشت تهیه و از روی آن این بررسی انجام گردید. لازم میدانم از ایشان که مرا در اولین و مهمترین گام این بررسی یاری کردند سپاسگزار باشم.

پس از اینکار موافقت جناب آقای دکتر ادگر مقام مدیریت کل سازمان سپاه بهداشت لازم بود تا با ما موریت اینجانب باستان خراسان موافقت نموده و امر فرمایند تسهیلاتی در اینکار ایجاد شود. از جناب ایشان شاکر و سپاسگزارم که علاوه بر موافقت با این ماه موریت طی نامه‌ای امر و مقرر فرمودند که مدیریت سپاه بهداشت استان خراسان تسهیلات لازم را جهت این بررسی در منطقه برایم فراهم نمایند. زمانیکه باستان خراسان وارد شدم در برخورد اولیه حسن سیلوك و همکاریهای بعدی مدیریت سپاه بهداشت آن استان مرا بکاریکه در آغازش بودم امید وارساخت.

با فروتنی کامل از زحمات فردا* فرد اساتید محترم گروه خدمات بهداشتی و استاد محترم آمار صمیمانه تشکر میکنم.

همچنین از مسئولان سازمان سپاه بهداشت که اینجانب را در این بررسی بنحوی از انحاء یاری فرمودند سپاسگزارم .

بدیهی است هرگاه از این مساعدتها و راهنماییهای ارزنده برخوردار نمیشدم امکان چنین بررسی تقریباً محال و غیرممکن بود چون در بازگشت از مسافرت در استخراج متجاوز از ۵۰۰ پرسشنامه نه صفحه ای از همکاریهای همیشگی کارمندان اداره انتشارات سازمان سپاه بهداشت برخوردار شدم و متجاوز از ۱۲ روز متوالی روزانه حداقل پنج ساعت در اینکار با من اشتراک مسمعی داشتند و نظریاتی که خوشبختانه آنان خود دانشجو و علاقمند با مورتحقیقاتی هستند با دقت وظیفه ای را که عهده دار آن بودند بنحو احسن انجام دادند بنا بر این جا دارد از آقایان ده بزرگی ، فقیهی و حسینی کارمندان اداره انتشارات سازمان سپاه بهداشت نیز تشکر نمایم ضمناً " چون مسئولان اداره - طرح و بررسی سازمان سپاه بهداشت با اختیارگذاستن پرونده ها و نقشه های روستاهای استان خراسان که سپاهیان بهداشت در آن خدمت میکنند مرا بمنطقه عملیاتی آنان قبل از حرکت آشنا ساختند تشکر مینمایم .

((فهرست مندرجات))

صفحه	موضوع
	مقدمه
۵	روش و نحوه بررسی
۸	واژه خراسان
	اوضاع طبیعی و سیاسی و اقتصادی استان خراسان
۱۰	الف - اوضاع طبیعی
۱۱	ب - جغرافیای سیاسی
۱۹	د - جغرافیای اقتصادی
۲۱	مقایسه موقعیت بهداشتی روستاهای مورد بررسی
۲۳	چرا عمل X^2 در این بررسی انجام شد
۲۴ - ۴۶	جداول و شرح مربوط بآنها
۴۷	نتیجه و بحث کلی
۵۱	خلاصه

((مقدمه))

انجام خدمات صادقانه و مفید سپاهیان بهداشت که در اغلب روستاها با موفقیت انجام شده است و همه مقامات و مردم کشور ما ناظر آن هستند مرا که بیشتر در جریان انجام این فعالیتها هستم بر آن داشت که علت را جویاشوم.

من که خود گمان میکردم اگر فعالیتی در زمینه بهداشت توأم با آموزش بهداشت انجام شود موفقیتی حاصل خواهد کرد در موقع تعیین موضوع رساله با چند تن از استادان محترم و کسانی که در زمینه آموزش بهداشت تجربیاتی داشتند صحبت کردم تا مرا برای انجام این تحقیق یاری کنند.

علاوه بر این رشته تحصیلیم نیز ایجاب میکرد که موضوعی را که انتخاب میکنم در مورد مسائل آموزشی باشد بنابراین عوامل مذکور موجب گردید که ضمن مشورت با استادان ارجمند چنین موضوعی را انتخاب نمایم.

لکن آشکار بود که بررسی در یک سطح وسیع برایم مقدور نخواهد بود بنابراین تصمیمی را که در آغاز کار گرفته بودم و قصد داشتم در روستاهای سه استان که بر حسب تصادف انتخاب میگردد این بررسی را انجام دهم بعلمت مشکلات فراوان و زمان طولانی که جهت این اقدام و بررسی لازم بود ضمن مشورت مجدد با استادان ارجمند بررسی اینکار بیک استان محدود گردید و با اینکه مطالعه در چند روستای یک استان انجام شد معینا نتیجه گیری این بررسی چند ماه بطول انجامید و خوشبختانه در آخر کار نتیجه مطلوب عاید گردید. یعنی معلوم شد که انجام فعالیتهای بهداشتی که بیشتر با خود یاری و شرکت خود مردم انجام گردیده نتیجه تماس و آموزش مستقیم و غیر مستقیم بوده که وسیله این سپاهیان داده شده انجام این فعالیتهای بهداشتی و عمرانی در روستاهایی که سپاهیان بهداشت خدمت میکنند به مراتب بیش از روستاهایی است که فاقد سپاهیان بهداشت بوده اند.

(چنانکه در جد اول این رساله از نظر خواهد گذشت.)

در این بررسی نه تنها دشواریهای کار مرا ما پیوسته ساخت بلکه تجربه حاصل از آن موجب گردید که اگر توفیق اجرای چنین بررسیها در آینده فراهم شود موفقیتی بیشتر بدست آورم.

بررسی اثرات آموزشی سپاهیان بهداشت در تمام استانها و دهات ایران چون از عهده یکفرخارج و برای این امر خطیر احتیاج به تعداد زیادی پرسشگر کارآزموده و علاقمند بود و هرگاه این امکانات نیز فراهم میگشت وقت محدود بما اجازه چنین کاری رانمیداد لذا با راهنمایی استادان ارجمند ، در نظر گرفته شد که یکی از استانهای ایران جهت این بررسی انتخاب گردد قره بنام استان خراسان که پهناورترین استانهای ایران است اصابت نمود .

این استان بیش از $\frac{1}{8}$ تمام خاک ایران وسعت دارد و مساحت آن بالغ بر ۳۱۳۳۳۷ کیلومتر مربع است ، همین بعد مسافت و گستردگی روستاها موجب شد که برای رفتن به ۱۲ روستائی که انتخاب شده بود کمی بیش از ۵۰۰ کیلومتر در داخل استان مزبور طی طریق کردم هرگاه باین رقم فاصله تهران تمشهد و بالعکس را بیافزائیم جمعا " بیش از ۶۳۰۰ کیلومتر جهت این بررسی راه پیموده شد . چون فاصله بعضی از روستاها از مرکز استان خراسان حدود ۶۰۰ تا ۷۰۰ کیلومتر بود (مثلا روستای گزیک و طارق در جنوب خراسان) .

بناچار با اینکه صبح زود از مبدأ " حرکت میکردم زمانی که بمقصد میرسیدم غروب آفتاب بود و چون زمانی نیز برای قره کشی خانوارها و انتخاب ۲۰٪ از بین آنها لازم بود و اینکار اغلب پس از ورود به مقصد انجام میگرفت بالا جبار از بامداد روز بعد از خانوارها پرسش بعمل میآمد و حداقل زمانی که برای تکمیل هر پرسشنامه صرف وقت میشد ۱۵ دقیقه بود و این زمان برای خانوارهایی بود که زبان آنان لهجه فارسی محلی بود ولی چون در برخی از روستاهای مورد بررسی زبان ترکی یا کردی نیز رایج بود که خدا یا فرد مطلع دیگر میبایستی سئوالاتم را بزبانهای محلی بازگو و مجددا " جواب مخاطب را بفارسی بیان کرده تا یادداشت نماید لذا در این قبیل روستاها زمان برای تکمیل هر پرسشنامه بیش از ۱۵ دقیقه بود و یا اگر در بعضی مواقع سپاهیان بهداشت فرصتی داشتند و مرا

اتومبیل ما ساعتها در کویر از میان بوته های طاغ و شنهای روان عبور میکرد تا بیک آبادی

میرسیه رسیدیم .

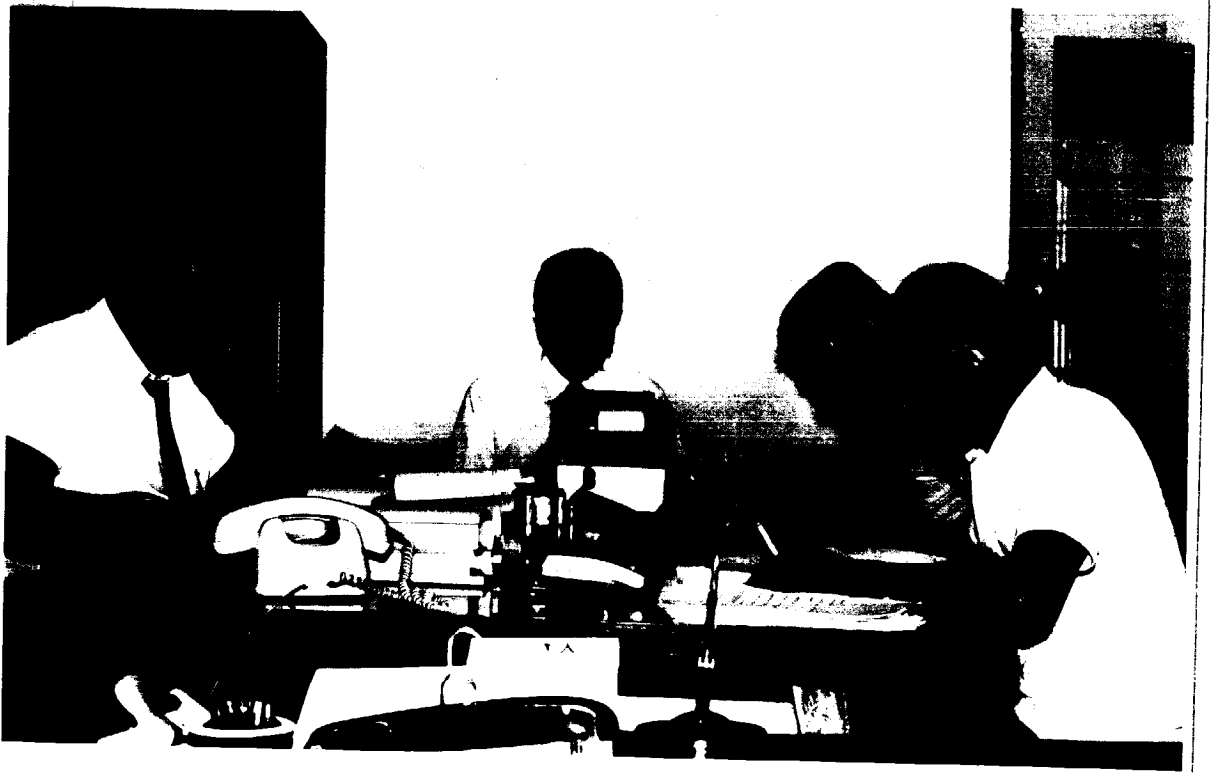
یاری میکردند چون به نحوه سئوالات آشنائی چندانی نداشتند زمان تکمیل پرسشنامه در اینگونه مواقع زیادتر از حد معمول بود .

در زمان بررسی اینجانب تعداد گروههای سپاه بهداشت در روستاهای استان خراسان ۲۹ گروه بود و ۲۰٪ آن که شامل ۶ گروه است برحسب تصادف با نظارت استاد محترم جناب آقای دکتر نهایتیمان و بوسیله آقای کمالی کارمند فنی تحقیق گروه آمار بهداشتی انجام گردید برای هر گروه ساکن در روستایک روستای شاهد نیز در نظر گرفته شد و ۲۰ درصد خانوارهای هر دو روستا (اصلی و شاهد) بحکم قرعه در محل انتخاب و باروئسای خانوارها مصاحبه به ترتیب صفحات پرسشنامه بعمل میآمد .
با این ترتیب جمع خانوارهای روستاهای شاهد ۲۳۵ خانوار و روستاهای اصلی (۲۷۱ خانوار و در مجموع ۵۰۶ خانوار گردید .

روستای شاهد روستائی بود که مردم آن از لحاظ امکانات مالی و اقتصادی و تعداد خانوار و وسیله ارتباطی بشهر با روستائی که گروه سپاه بهداشت در آن ساکن بودند تقریباً مشابه لکن از امکانات درمانی و بهداشتی گروه سپاه بهداشت برخوردار نبودند .
در بین روستاهای دو روستایکی در شمال استان خراسان (بدرانلو) و دیگری در جنوبی ترین نقطه این استان بنام (طارِقُ) قرار داشت که مورد بررسی قرار گرفت فاصله این دو روستا متجاوز از ۱۷۰ فرسنگ یعنی بیش از فاصله تهران تا مشهد بود .

نتایج بررسی و مقایسه روستاهای اصلی و شاهد را در این رساله ملاحظه خواهید ^{نشینان} فرمود اما آنچه در حین بررسی و در تماس نزدیک که جهت تکمیل پرسشنامه ها با روستا داشتیم و کاملاً آشکار بود رضایت فوق العاده روستائیان از خدمت و کوشش پدید ریخ سپاهیان بهداشت در روستاها بود این خدمت باشایستگی ایمان ، فداکاری و از خود گذشتگی نسبت به مردم دردورترین نقاط استان خراسان همراه است .

سپاهیان بهداشت استان خراسان از هنگام شروع برنامه سپاه بهداشت (نیمه دوم دیماه ۱۳۴۳) تا آخر سال ۴۸ علاوه بر معاینه و درمان هزاران بیمار موفق به اقدامات سودمند دیگری از قبیل ساختمان ۱۹۰ حمام مجهز بدوش ، حفر ۳۶۱ چاه آب بهداشتی شده ، بهداشتی کردن ۷۰۲ چشمه و قنات ، ۷۵ کشتارگاه و فسالخانه بهداشتی شده

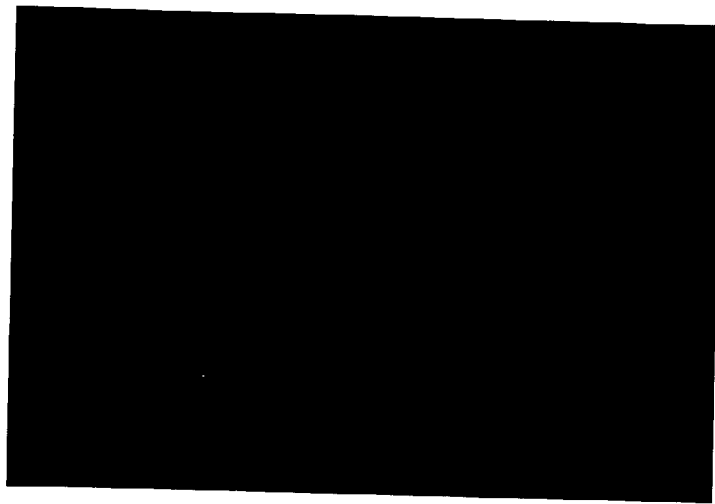
۱۲ روز متوالی روزانه حداقل پنج ساعت طول کشید تا اعداد و ارقام ۵۰۶ پرسشنامه

استخراج گردید .

و نصب ۱۶۶۹۱ سنگ آبریزگاه بهداشتی و بالاخره احداث و ترمیم ۴۵۰ کیلومتر جاده با خود پاری مردم شده اند، اخیراً یکی از گروههای سپاه بهداشت در روستای فدیشه در داخل کویر خشک و سوزان با امکانات کم ولی با تلاش و کوشش زاید الوصفی با خود پاری اهالی آن منطقه موفق به ساختمان یکباز در مانگاه مجهز شده که واقعا در آن شرایط و موقعیت که دهها کیلومتر اطراف آن محل اثری از ساختمان آجری نیست نمای در مانگاه در روز بویژه هنگام شب که کیلومترها اطراف آن در کویر اثری از نور و روشنایی برق نیست جلوه و شکوه خاص دارد و همانگونه که در روز شفا بخش در مدان و بیماران مستمند است فروغ آن در شب راهنمای گمراهان کویر میباشد.

مصاحبه با رؤسای خانوارها از نوع مصاحبه محدود بود زیرا هر پرسش را با کلمات و جملات ساده طرح و رئیس خانوار بهر سوال پاسخی مختصر اظهار مینمود، خوشبختانه در تمام روستاهای مورد بررسی اشکالی از نظر امتناع اهالی و عدم پاسخ به سوالات دیده نشد و در تمام موارد با خوشروئی و استقبال روستائیان روبرو بودم، آرم مخصوص و مشخصات ظاهری ماشین سپاه بهداشت موجب گردید که هرگز با ما مورد مالیات بردرآمد و امثالهم اشتباه نشود از اینرو احساس میکردم در تمام موارد به سوالات گوناگون صادقانه پاسخ داده میشود و تصور میکنم این خود یکی از ایده ها و هدفهای هر پرسشگر و محقق است.

در انتخاب سوالات سعی شد که از استعمال مکرر آنها خودداری شود و سوالات در موقع مطرح شدن برخلاف جملات کتابی که نوشته شده بود بزهانی ساده و قابل فهم برای روستائیان عنوان گردید بدین ترتیب هرگاه سوالی بظاهر مشکل بنظر میرسید در مصاحبه با بیانی ساده توضیح لازم و کافی درباره آن داده میشد تا مفهوم سوال واضح و روشن شود.

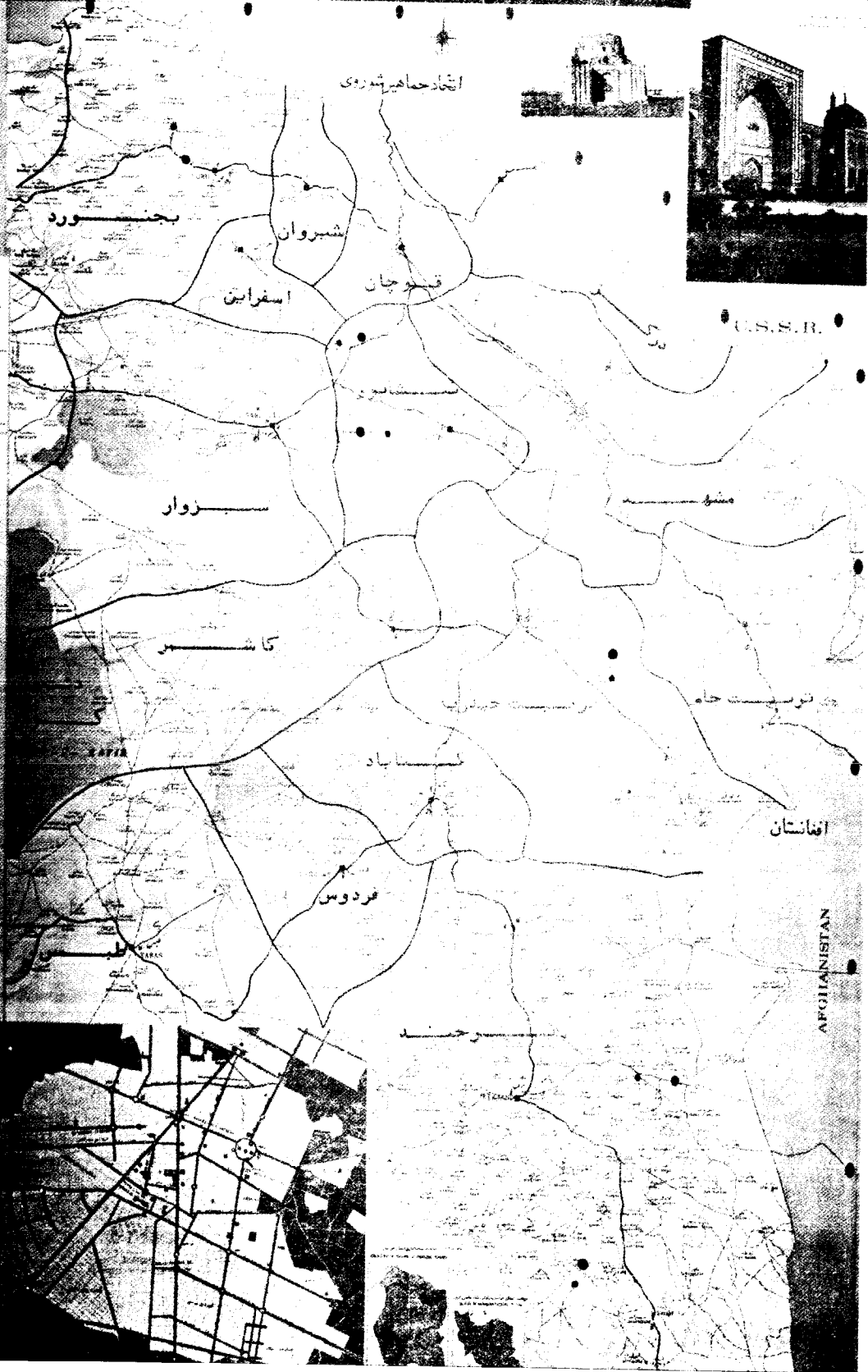
درمانگاه سپاه بهداشت مدرنترین ساختمان در آغوش کویر و الگوی خوبی از لحاظ

مسکن بهتر برای روستا نشینان .

KHORASAN

استان خراسان

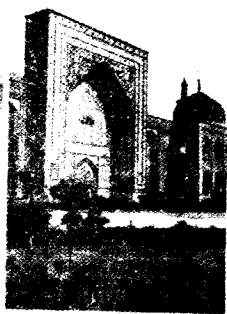
GEOGRAPHIC & DRAFTING, INC.

Legend table with symbols for roads, rivers, and other geographical features.

Table with multiple columns of text, likely a list of cities or administrative divisions.

Table with multiple columns of text, likely a list of cities or administrative divisions.

U.S.S.R.

افغانستان

AFGHANISTAN

واژه خراسان

خراسان مرکب از لفظ خور بمعنی خورشید و آسان بمعنی مشرق است ولی یا قوت حموی آسان را بمعنای محل دانسته است، چون این ایالت شرقی ترین ایالت ایران است و خورشید اول بار از آنجا بر ایران میتابیده آنجا را خراسان گفته اند. خراسان در زبان قدیم فارسی بمعنی خاور زمین است این اسم در اوایل قرون وسطی بطور کلی بر تمام ایالات اسلامی که در سمت خاور کویرلوت تا کوههای هند واقع بود اطلاق میگردد.

خراسان عهد باستان

مؤن گیت معتقد است که خراسان همان کشور پارت است که پس از پیروزی اردشیر بابکان بر پادشاه اشکانی نام خراسان جانشین پارت گردید. در کتیبه بیستون نام خراسان پرثو آمده است که مقصود همان پارت و خراسان است و این کشور را یونانیان پارثیا میگویند و امروز پارت نامند کلمه پارت (پرثو) با کلمه پهلوی یکی است که به معنی پهلوان و دلیر و شجاع نیز هست. مرحوم بهار در کتاب سبک شناسی جلد اول مینویسد:

پرثوه نام قبیله بزرگ یا سرزمین وسیعی است که مسکن قبیله پرثوه بوده و آن سرزمین خراسان امروزیست که از مشرق به صحرای اتک (دشت خاوران قدیم) و از شمال به خوارزم و گرگان و از مغرب به دامغان (قومس) و از طرف جنوب به سیستان و زابل و سند میپوسته و مردم آن سرزمین از ایرانیان بود مانند که پس از مرگ اسکندر یونانیان را از ایران رانده دولتی بزرگ و پهن اور تشکیل کردند و ما آنرا اشکانیان گوئیم و حکم پهلوی و پهلوان که بمعنای شجاع است از این قوم دلیر که غالب داستانهای افسانه قدیم شاهنامه ظاهرًا از کارنامه های ایشان باشد باقی مانده است.

دائرة المعارف اسلامی مینویسد: خراسان در عهد ساسانی جزئی از ایران بوده که تحت فرمان اسپهبدی ملقب به پاروسیان و چهارمرزبان اداره میشده است. مرزبانان

مزبور هر يك در بخشی که ربعی از خراسان بوده است فرمانفرمائی داشته اند .
 خراسان از جهاتی اهمیت خاص داشته است نخست وسعت این استان که تمام خاک
 خراسان فعلی و سه جمهوری ترکمنستان و تاجیکستان و بخشی از پاکستان و قسمت
 مهمی از کشور افغانستان را شامل بوده است . دیگر اینکه مجاور خاک هندوستان و چین
 قرار گرفته بود و راه تجاری این دو کشور بداخل ایران یا به کشورهای جنوبی و مغرب از
 این ولایت میگذشته است .

اهمیت دیگر آن موقعیت سوق الجیشی خراسان بوده است که سپهر مخاطره اقوام
 شمالی واقع میشده چنانکه در زمان بهرام گور همین اقوام وحشی که مورخان عرب آنانرا
 بنام ترک خوانده اند بخراسان حمله کردند و بهرام بمقابله آنان رفت و شکستشان
 داد .